

ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО

DOI: 10.18372/2307-9061.62.16487

УДК 349.3:364.4-058.862(045)

С. В. Вишневецька,

доктор юридичних наук, професор

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8482-7942>

КЛЮЧОВІ КОМПОНЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: vyshnsv@ukr.net

Мета: визначити ключові компоненти соціальної політики стосовно дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування, в порівняльному аспекті, та виділити її основні тенденції в сучасний період. **Методи дослідження:** документального аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, пізнавально-аналітичний, а також методи систематизації та узагальнень. **Результати:** проаналізовано проблемні аспекти соціальної політики України стосовно дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування. **Обговорення:** відстоюється позиція, що потрібен системний підхід для забезпечення ефективної реалізації соціальної політики стосовно дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Ключові слова: соціальна політика; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; форми влаштування дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування; соціальний захист; профілактика соціального сирітства; соціальна інтеграція.

Постановка проблеми та її актуальність. Згідно з ч. 3 ст. 52 Конституції України, утримання та виховання дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу [1]. Для реалізації цих завдань держава насамперед повинна сформулювати відповідну соціальну політику. Дослідження ключових компонентів цієї політики стосовно такої вразливої категорії населення як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, завжди є актуальним. Сьогодні ж, в умовах війни в Україні, ця тема набуває особливої актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Комплексному дослідженню системи соціального захисту дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, присвячена дисертація О.М. Потопахіної. Окремі питання соціального захисту дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, досліджували у своїх наукових працях К.В. Бориченко, О.С. Бурлака,

С.М. Синчук, Б.І. Сташків, О.В. Тищенко. Проблемі ефективності нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, присвячені публікації О.І. Бондарчук. Проблеми захисту прав дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування, на житло аналізувала Л.М. Зілковська. Механізми реалізації державної політики профілактики соціального сирітства вивчав І.М. Лопатченко. Водночас тема соціальної політики стосовно дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування, потребує комплексного дослідження, чому, власне, й присвячується ця стаття.

Мета статті полягає у визначенні ключових компонентів соціальної політики стосовно дітей-сирит і дітей, позбавлених батьківського піклування, в порівняльному аспекті, та виділенні її основних тенденцій у сучасний період.

Виклад основного матеріалу. У досліджуваній сфері соціальну політику можна розглядати як систему, що складається із семи основних компонентів.

Перший компонент складає система методологічних засад, які формують основу соціальної політики стосовно дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Цей компонент охоплює собою понятійний апарат, насамперед визначення категорій «діти-сироти» і «діти, позбавлені батьківського піклування»; основну мету і пріоритетні напрями соціальної політики держави стосовно дітей-сиріт, законодавчі основи соціальної політики, в тому числі національні стратегії і програми дій, що визначають цілі і методи реалізації соціальної політики захисту дітей, а також функціонування інституту дитячого омбудсмана і здійснення моніторингу дотримання прав дітей-сиріт.

Так, у ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року № 2342-IV [2] діти, позбавлені батьківського піклування, визначені як діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України, в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти.

На сучасному етапі розвитку соціальної політики в законодавстві ряду країн з'являються інші категорії дітей, які стають об'єктом впливу соціальної політики, зокрема – системи альтернативного догляду. До таких категорій відносяться: діти, які подорожують без супроводу; діти, які стали жертвами торгівлі людьми, жертвами сексуального насильства; діти, позбавлені опіки внаслідок трудової міграції батьків чи вилучені із сімей внаслідок загрози їх життю і здоров'ю. Це свідчить про розширення критеріїв віднесення дітей до категорії «позбавлених батьківського піклування».

Якщо в радянський період система захисту дітей була частиною загальної сімейної політики, то на сьогодні відбувається виділення політики в інтересах дітей в окремий напрям. Крім того, прийняттю стратегій чи програм дій в інтересах дітей сприяють рекомендації Комітету ООН з прав дитини країнам-учасникам Конвенції про права дитини. Так, в Україні на сьогодні ще діє Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року, затверджена Указом Президента України від 22 жовтня 2012 р. № 609/2012 [3]. Одним із очікуваних результатів реалізації цієї Стратегії визначено зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в інтернатних закладах.

В Україні прийнято спеціальний закон, який регулює дотримання прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [2], закони «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [4], «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [5], одними із основних завдань яких є: забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, їх усиновлення; здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей незалежно від форми власності; ведення обліку дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-

реабілітаційних центрів (дитячих містечок); сприяння розвитку різних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Зберігає чинність постанова Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту і матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [6].

В Україні діє Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини, затверджене Указом Президента України від 11 серпня 2011 р. № 811 [7]. Уповноважений, відповідно до покладених на нього завдань, має право вивчати в установленому порядку стан роботи із соціально-правового захисту дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Водночас, як слушно зауважувала О.М. Потопахіна, аналіз чинного законодавства про соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, свідчить про його недосконалість, що виявляється у перенасиченості, заплутаності та складності, термінологічній невизначеності й неузгодженості [8, с. 9]. Водночас саме чітке та зрозуміле нормативно-правове регулювання є основною підвалиною для ефективної реалізації соціальної політики у цій сфері відносин.

Другим компонентом соціальної політики є система профілактики соціального сирітства, яка охоплює заходи підтримки вразливих категорій сімей (шляхом надання фінансової допомоги, послуг з психологічного консультування, соціального супроводу тощо), заходи, спрямовані на зміцнення сім'ї і збереження дітей у біологічних сім'ях. Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [4], соціальна профілактика в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі передбачає здійснення: комплексних заходів, спрямованих на запобігання сімейному неблагополуччю, соціальному сирітству, домашньому насильству та жорстокому поводженню з дітьми, торгівлі людьми, найгіршим формам дитячої праці; системного обліку і догляду за дітьми та молоддю, які виявили схильність до асоціальної поведінки; інформаційно-просвітницької, пропагандистської роботи в сім'ях, серед дітей

та молоді за місцем проживання, навчання або роботи, спрямованої на формування в особистості стандартів позитивної поведінки, здорового способу життя. Районні, міські, районні у містах, селищні та сільські центри соціальних служб утворюють стаціонарні служби (відділення), що здійснюють роботу із запобігання відмовам від новонароджених дітей.

Третім компонентом соціальної політики є форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [2], формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (медичних, навчальних, виховних закладів, інших закладів та установ, в яких проживають діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування). Умовно їх можна поділити на сімейні форми (усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу) і інституційні форми (передача до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, всіх типів). Однією із форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є патронат над дітьми. Механізм створення та організації діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в такій сім'ї визначено Порядком створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя [9].

У зарубіжних країнах влаштування дитини в установу інтернатного типу визнано крайнім заходом, який застосовують лише у випадку, якщо влаштування дитини в сім'ю неможливе. Так, у країнах – членах Європейського Союзу більше поширення отримала практика влаштування дітей у фостерні сім'ї. Фостеринг (англ. foster – виходжувати, виховувати, доглядати) трактується як заміщувальний догляд за нерідни-

ми дітьми. Сюди відносять прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу.

Більшість дітей-сиріт у США проживають у прийомних (фостерних) сім'ях, рідше в спеціалізованих виховних установах, де утримуються діти і підлітки або з фізичними і/або психічними відхиленнями в здоров'ї, або такі, що вчинили правопорушення. Натомість у Японії під час вирішення питання про влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, пріоритет надається саме дитячому будинку і дуже в незначній кількості використовуються альтернативні форми турботи про дітей, такі як виховання в прийомній сім'ї (фостеринг).

Отже, на сьогодні в зарубіжних країнах переважна кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, виховується в прийомних сім'ях, у той час як у дитячих будинках і притулках виховуються переважно діти, які мають медичні показання, що негативно позначаються на можливості їх передачі в прийомні сім'ї. В даному випадку йдеться зовсім не про складні діагнози, що потребують дорогого лікування з боку прийомних батьків, а про стан психічного здоров'я, що не дозволяє дітям вливатись у прийомну сім'ю, у той час як складні діагнози за кордоном, здебільшого, не впливають на прийняття потенційними батьками рішень про взяття дитини на виховання в такому форматі.

Четвертим компонентом соціальної політики є робота з дітьми, які перебувають у системі альтернативної опіки, що включає в себе надання медичних і освітніх послуг, організацію відпочинку дітей, профілактичні програми та інші заходи. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є додатковим соціальним захистом, сутність якого полягає у встановленні на законодавчому рівні додаткових заходів соціального захисту з боку держави (на додаток до загальних умов захисту дітей) цієї категорії дітей та осіб з їх числа, у встановленні додаткових гарантій та наданні додаткових пільг щодо працевлаштування, набуття освіти, медичного обслуговування, забезпечення житлом, а також отримання непрямих соціальних послуг [8, с. 17]. Так, згідно із Законом України «Про соціальні послуги» [10], догляд та виховання дітей в умовах, наближених

до сімейних, віднесено до базових соціальних послуг. Згідно з постановою КМ України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту і матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування», діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, звільняються від сплати за навчання у державних дитячо-юнацьких спортивних школах, дитячих школах естетичного виховання та гуртках, студіях і секціях при дошкільних, позашкільних і культурно-освітніх закладах незалежно від їх відомчої підпорядкованості. Дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам з їх числа, а також учням, студентам, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків (батьки яких померли/оголошені померлими, загинули або пропали безвісти), до завершення навчання виплачується щорічна допомога для придбання навчальної літератури в розмірі не менше трьох місячних соціальних стипендій, які їм призначені. Діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, у тому числі ті, що перебувають під опікою (піклуванням), після закінчення (припинення) перебування у державному навчально-виховному закладі, навчання у професійному навчально-виховному, закладі фахової передвищої та вищої освіти, а також молоді цієї категорії після проходження строкової служби в Збройних Силах України забезпечуються позачергово впорядкованим житлом [6].

П'ятим компонентом соціальної політики є робота з усиновлювачами, опікунами/піклувальниками, фостерними сім'ями. Вона може включати в себе: підготовку кандидатів у прийомні батьки (у формі проходження спеціального навчання, психологічного обстеження), різні заходи підтримки усиновлювачів, опікунів і фостерних батьків (шляхом грошових виплат, надання послуг з психологічного консультування, створення організацій із супроводу прийомних батьків тощо). Також до даного компонента належать заходи, спрямовані на профілактику так званого «вторинного сирітства» – повернення дітей в дитячі будинки.

Досвід європейських країн показує, що процес підготовки прийомних сімей може бути поділений на дві основні частини: 1) обов'язкове

доліцензійне (попереднє) навчання кандидатів, що дозволяє оцінити ступінь їх готовності, особистісний і сімейний потенціал; 2) обов'язкову постліцензійну підготовку під час функціонування прийомної сім'ї [11].

Переважає більшість країн Східної і Західної Європи передбачає обов'язкову професійну підготовку прийомних батьків як на стадії створення прийомної сім'ї, так і на стадії її функціонування.

В Україні наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту затверджено Програму навчання для прийомних батьків та батьків-вихователів з метою підвищення їх виховного потенціалу [12], а також Порядок взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і служб у справах дітей у процесі встановлення опіки, піклування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу [13]. Цим Порядком передбачено, що регіональні центри за поданням районних, міських, районних у містах служб у справах дітей формують групи, організують та проводять навчання для кандидатів в опікуни, піклувальники, у прийомні батьки, батьки-вихователі із залученням фахівців служб у справах дітей; планують та забезпечують навчання прийомних батьків, батьків-вихователів з метою підвищення їх виховного потенціалу (один раз на два роки). Районні, міські, районні у містах служби у справах дітей ведуть Єдиний електронний банк даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів.

Для порівняння зазначимо, що, наприклад, у Фінляндії передбачені такі види соціальної підтримки прийомної сім'ї: щорічне додаткове навчання прийомних батьків, допомога спеціалістів, супервізія, шефство з боку досвідчених прийомних батьків, створення груп за інтересами.

Наразі потребує вдосконалення система уповноважених державою органів та їх компетенції щодо здійснення заходів соціального захисту сімей та дітей, що зазнали впливу соціальних ризиків.

Шостим компонентом соціальної політики є система державної підтримки випускників установ для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, яка являє собою програми соціалізації і підготовки до самостійного життя після випуску з дитячого будинку і підтримку випускників дитячих будинків. Адже, як слушно звертає увагу І.М. Лопатченко, закінчивши ці установи, з них: тільки 25% випускників інтернатів постійно працевлаштовані; тільки 1% випускників інтернатів отримують вищу освіту; кожний п'ятий вихованець стає «бомжем»; кожний сьомий намагається покінчити життя самогубством; 50% дітей попадають на лаву підсудних; 76% дітей бояться виходу з дитячої виховної установи; 70% вважають, що не зможуть отримати гарну освіту й професію, про яку мріють [14, с. 34].

В Україні Наказом Міністерства соціальної політики України від 26.09.2016 № 1067 затверджено Державний стандарт соціальної послуги соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів (установ), що передбачає комплекс заходів із надання допомоги випускникам інтернатних закладів (установ), спрямований на розвиток соціальної компетентності, сприяння реалізації особистісного потенціалу в період переходу до самостійного життя, мінімізацію ризиків потрапляння у складні життєві обставини [15].

Нарешті сьомим компонентом соціальної політики є діяльність місцевих неурядових організацій, яка може бути спрямована на реалізацію досліджень і розробку науково-обґрунтованих підходів до профілактики соціального сирітства, підготовку дітей до самостійного життя, профілактику антисоціальної поведінки чи на надання безпосередньої допомоги дітям і сім'ям. Основними некомерційними організаціями, які здійснюють діяльність практично у всіх країнах пострадянського простору, є Дитячий Фонд ООН UNICEF і Children's SOS Villages.

Висновки. Отже, для забезпечення ефективної реалізації соціальної політики стосовно дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, потрібен системний підхід. Саме системний підхід, який передбачає розгляд соціальної політики стосовно дітей сиріт і дітей,

позбавлених батьківського піклування, як складного, багатогранного явища, дозволить забезпечити її цілісність. Основною перевагою системного підходу в дослідженні означених проблем є те, що він дає змогу охопити не тільки основні, але й усі супровідні явища і, таким чином, установити та проаналізувати увесь цілісний процес функціонування соціальної політики у цій сфері, встановити взаємозв'язок її ключових компонентів.

Щодо проблемних аспектів досліджуваної проблеми нагальним є забезпечення чіткості правового регулювання, усунення розбіжностей у тлумаченні основних термінів, вирішення проблем правозастосування, оскільки не всі нормативно-правові акти про соціальний захист зазначеної категорії дітей супроводжуються механізмом реалізації, що перешкоджає їх втіленню у життя і робить декларативними.

Основною тенденцією, характерною для України, як і для країн ЄС, є спрямованість соціальної політики на деінституціоналізацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. При цьому деінституціоналізацію дитячих сирітських установ пов'язують не лише з розформуванням чи реформуванням чинних соціальних інститутів, змінами їх організаційно-правового статусу, а й з перетвореннями в організації діяльності і програмах соціального виховання дітей, підготовці їх до подальшого самостійного життя. Потенційні результати політики деінституціоналізації виражаються не лише у скороченні чисельності дітей-сиріт, які перебувають у сирітських установах, а і у вибудовуванні нової системи соціальних відносин і соціальної освітньої системи в рамках чинних соціальних інститутів.

Література

1. Конституція України: Закон від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 131.
2. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січ. 2005 р. № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
3. Про затвердження Національної стратегії профілактики соціального сирітства на період

до 2020 року: Указ Президента України від 22 жовт. 2012 р. № 609/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

4. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 чер. 2001 р. № 2558-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 42. Ст. 213.

5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січ. 1995 р. № 20/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 6. Ст. 35.

6. Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту і матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: постанова Кабінету Міністрів України від 5 квіт. 1994 р. № 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF#Text>.

7. Про затвердження Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України від 11 серп. 2011 р. № 811. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.

8. Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2008. 22 с.

9. Про затвердження Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя: постанова Кабінету Міністрів України від 16 бер. 2017 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-%D0%BF>.

10. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73.

11. Hantrais L. *Social Policy in the European Union*, 3rd edn. Basingstoke and N. Y.: Palgrave Macmillan and St. Martin's Press, 2007.

12. Про затвердження Програми навчання для прийомних батьків та батьків-вихователів з метою підвищення їх виховного потенціалу: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 14 січ. 2011 р. № 79. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mus14742>.

13. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і служб у справах дітей у процесі встановлення опіки, піклування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від

25 вер. 2009 р. № 3385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0972-09>.

14. Лопатченко І.М. Механізми реалізації державної політики профілактики соціального сирітства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 8. С. 131–125. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2015/28.pdf.

15. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів (установ): Наказ Міністерства соціальної політики України від 26 вер. 2016 р. № 1067. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-16>.

References

1. Konstytucija Ukrai'ny: Zakon vid 28 cher. 1996 r. № 254k/96-VR. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 1996. № 30. St. 131.

2. Pro zabezpechennja organizacijno-pravovyh umov social'nogo zahystu ditej-syrit ta ditej, pozbavlenyh bat'kivs'kogo pikluvannja: Zakon Ukrai'ny vid 13 sich. 2005 r. № 2342-IV. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 2005. № 6. St. 147.

3. Pro zatverdzhennja Nacional'noi' strategii' profilaktyky social'nogo syritstva na period do 2020 roku: Ukaz Prezydenta Ukrai'ny vid 22 zhovt. 2012 r. № 609/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

4. Pro social'nu robotu z sim'jami, dit'my ta moloddju: Zakon Ukrai'ny vid 21 cher. 2001 r. № 2558-III. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 2001. № 42. St. 213.

5. Pro organy i sluzhby u spravah ditej ta special'ni ustanovy dlja ditej: Zakon Ukrai'ny vid 24 sich. 1995 r. № 20/95-VR. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 1995. № 6. St. 35.

6. Pro polipshennja vyhovannja, navchannja, social'nogo zahystu i material'nogo zabezpechennja ditej-syrit i ditej, pozbavlenyh bat'kivs'kogo pikluvannja: postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 5 kvit. 1994 r. № 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF#Text>.

7. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro Upovnovazhenogo Prezydenta Ukrai'ny z prav

dytyny: Ukaz Prezydenta Ukrai'ny vid 11 serp. 2011 r. № 811. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.

8. Potopahina O.M. Social'nyj zahyst ditej-syrit ta ditej, pozbavlenyh bat'kivs'kogo pikluvannja: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk. Odesa, 2008. 22 s.

9. Pro zatverdzhennja Porjadku stvorennya ta dijal'nosti sim'i' patronatnogo vyhovatelja, vlashtuvannja, perebuvannja dytyny v sim'i' patronatnogo vyhovatelja: postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 16 ber. 2017 r. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-%D0%BF>.

10. Pro social'ni poslugy: Zakon Ukrai'ny vid 17 sich. 2019 r. № 2671-VIII. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. 2019. № 18. St. 73.

11. Hantrais L. Social Policy in the European Union, 3rd edn. Basingstoke and N. Y.: Palgrave Macmillan and St. Martin's Press, 2007.

12. Pro zatverdzhennja Programy navchannja dlja pryjomnyh bat'kiv ta bat'kiv-vyhovateliv z metoju pidvyshhennja i'h vyhovnogo potencialu: Nakaz Ministerstva Ukrai'ny u spravah sim'i', molodi ta sportu vid 14 sich. 2011 r. № 79. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mus14742>.

13. Pro zatverdzhennja Porjadku vzajemodii' centriv social'nyh sluzhb dlja sim'i', ditej ta molodi i sluzhb u spravah ditej u procesi vstanovlennja opiky, pikluvannja, stvorennya ta zabezpechennja dijal'nosti pryjomnyh simej ta dytjachyh budynkiv simejnogo typu: Nakaz Ministerstva Ukrai'ny u spravah sim'i', molodi ta sportu vid 25 ver. 2009 r. № 3385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0972-09>.

14. Lopatchenko I.M. Mehanizmy realizacii' derzhavnoi' polityky profilaktyky social'nogo syritstva. *Investycii': praktyka ta dosvid*. 2015. № 8. S. 131–125. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/8_2015/28.pdf.

15. Pro zatverdzhennja Derzhavnogo standartu social'noi' poslugy social'noi' integracii' vypusnykiv internatnyh zakladiv (ustanov): Nakaz Ministerstva social'noi' polityky Ukrai'ny vid 26 ver. 2016 r. № 1067. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-16>.

KEY COMPONENTS OF SOCIAL POLICY FOR ORPHANS AND CHILDREN DEPRIVED OF PARENTAL CARE

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: vyshnsv@ukr.net

Purpose: in the comparative aspect, to identify the key components of social policy for orphans and children deprived of parental care and to define its main trends in the modern times. **Research methods:** documentary analysis and synthesis, comparative analysis, cognitive and analytical, as well as methods of systematization and generalizations. **Results:** problematic aspects of Ukraine's social policy for orphans and children deprived of parental care are analysed. **Discussion:** an author defend the position that they need a systematic approach to ensure the effective implementation of social policy for orphans and children deprived of parental care.

Today, in the conditions of the war in Ukraine, researching the social policy for such a vulnerable category of the population as orphans and children deprived of parental care becomes especially relevant. In the research area, social policy is considered as a system consisting of seven main components.

The author concluded a systematic approach, which provides for the consideration of social policy for orphans and children deprived of parental care, as a complex, multifaceted phenomenon, will ensure its integrity. The main advantage of a systematic approach in the study of these problems is that it allows to cover not only the main, but also all the accompanying phenomena and, thus, to establish and analyse the whole process of social policy in this area, to establish the relations of its key components.

Regarding the problematic aspects of the research problem it is urgent to ensure the clarity of legal regulation, eliminate differences in the interpretation of basic terms, resolve law enforcement, as not all regulations on social protection of this category of children are accompanied by the implementation mechanism that prevents their implementation and makes declarative.

The main trend characteristic for Ukraine, as well as for the EU countries, is the focus of social policy on the deinstitutionalization of orphans and children deprived of parental care. At the same time, the deinstitutionalization of orphanages is associated not only with the disbandment or reform of existing social institutions, changes in their organizational and legal status, but also with changes in the organization of activities and programs of social education, preparing them for further independent life. The potential results of the deinstitutionalization policy are expressed not only in the reduction of the number of orphans in orphanages, but also in the construction of a new system of social relations and social education system within the existing social institutions.

Key words: social policy; orphans and children deprived of parental care; forms of placement of orphans and children deprived of parental care; the social protection; prevention of social orphanhood; social integration.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2022